

מוסר ועסקים

שאלה 1 – כתבות שממחישות חולשה אחת של השוק כתחליף מוסר, שתי חולשות של החוק כתחליף מוסר, וחולשה אחת של הסביבה החברתית כתחליף מוסר.

חולשת השוק בתחום המוסר

חולשתו העיקרית של השוק בתחום המוסר היא בכך שהוא פועל לפי כללים כלכליים בלבד, של ביקוש והצע, כדאיות, מחיר סביר שהקונה והמוכר מרוצים ממנו, ועוד. גם אם בתחום המוסר נעשתה עסקה שלא עומדת במבחניו, לדוגמה - רכישת תרופות שלא אושרו, סמים, חומרים מסוכנים שלא עברו אישור רשויות, שוק שחור בתקופת צנע או הגבלת מסחר של תחום מסוים, וכדומה. דוגמה לכך אפשר להביא מידיעה שפורסמה בכלכליסט מיום 9.2.2021. בידיעה נאמר שבית חולים איכילוב התחבר למיזם עסקי למכירת חיסונים נגד שפעת באופן פרטי. זה נעשה בספטמבר 2020 עקב צפי למחסור בחיסונים לכאורה – יש שוק: יש ביקוש גדול לחיסונים אלו, כמו בכל חורף ובמיוחד בתקופת הקורונה, יש גם מחיר, ויש מספיק אנשים שמוכנים לקנות את החיסון במחיר הזה באופן פרטי כדי להימנע מתור או ממחסור צפוי – חיסון השפעת לא זמין כל כך כמו זה שנגד הקורונה.

הנושא עלה כאשר החברה שיצרה את החיסון, אסטרה זניקה, תבעה את בית חולים איכילוב על שהזמין את החיסונים ולא שילם בעדם. הוזמנו 100,000 חיסוני תרסיס לפי עלות של 81.4 ליחידה לבית החולים. בית החולים פרסם שמחיר החיסון לאדם יהיה 200 ₪, ובסופו של דבר עלה המחיר ל 234 ₪ ליחידה. מדובר בפער גדול מאד ובחשש שבית החולים ניסה להרוויח רווח לא סביר מחיסון זה. בסופו של דבר קופות החולים רכשו מספיק חיסונים וחיסנו את האוכלוסייה שביקשה אותם בחינם. איכילוב לא נתנו סיבה לפער המחירים העצום בין העלות לחיסון למחיר המכירה. גם משרד הבריאות לא ידע להסביר את הפער. זו דוגמה לחולשת שוק שמבחינתו הכול מתרכז בשאלה האם פעולה משתלמת מבחינה עסקית ומסחרית. לא הובא פה בחשבון שום כלל מוסרי. אפשר לומר בעקיפין שבית החולים חשש למחסור והזמין 100,000 חיסונים, אבל מחיר כל כך גבוה לחיסון לא מוצדק, וזו חולשה בולטת של השוק.

חולשת החוק בתחום המוסר

על פי ידיעה באתר Ynet מיום 22.7.2021, האוצר מעוניין לצמצם את השימוש במזומן יותר ממה שמקובל היום ולהעמיד את הגבול עד 6,000 שקל בחנויות ועסקים. בתשלום במזומן בין אנשים המגבלה תהיה עד 15 אלף וברכישת רכב עד 50 אלף. מטרת האוצר למנוע השתמטות מתשלום מיסים בסכום 3-4 מיליון ש"ח בשנה הקרובה.

במשרד האוצר אומרים גורמים, עם זאת, כי עקב חוק איסור השימוש במזומן גדלה התופעה של המרת כספים אצל חלפנים ויש חשד לעקיפת החוק במאות מיליוני שקלים בשנה. זו דוגמה לחולשת חוק שאינו סוגר הרמטית את הפרצות שבגללן נחקק. דוגמאות כאלה היו קיימות לרוב, למשל בענייני מסים, כגון התחמקות של ישראלים מלשלם מס הכנסה בארץ וקביעת מושבם בחו"ל, העברות נכסים בתנאים שונים שלא רשום בפירוש שהן חייבות במס, וכדומה. חוקי המיסוי מצאו במשך השנים פתרונות לרוב הפרצות. עם זאת עדין יש דרכים לעקוף את הפרצה.

דוגמה אחרת של חולשת חוק היא כשל הריסון. כאן החוק נחקק כדי לרסן גופים מסוימים אבל דווקא אלו מצליחים לחמוק ממנו. הדוגמה נוגעת לרשות התחרות. הרשות ממונה על שמירת עקרונות התחרותיות בשוק ואוכפת את חוק התחרות הכלכלית. במהלך פעילותה היא מפקחת הרשות על הסדרים כובלים, מונופולים ומיזוגים, ואמורה לדאוג לכך שגוף אחד לא ייקח נתח שוק גדול מדי.

על פי חוק המזון רשתות חייבות לקבל אישור מרשות התחרות לפתיחת סניפים גדולים באזורים ריכוזיים. שופרסל הצליחה לעקוף את הדרישה והביאה את המותג שלה אקספרס לרשת המכולות הגדולה במדינה. כך לדוגמה פנה נציג של קבוצת שופרסל לבעל מכולת והציע לו תמורה של מיליוני שקלים על "המוניטין של המכולת". כנגד זה הציע שיפנה את המקום ובמקומו שופרסל תפתח סניף של שופרסל אקספרס. כך נוגסת שופרסל בעוד נתח שוק נכבד על ידי עקיפת האיסור, בכך שהיא לא פותחת סניפים גדולים אלא קטנים, בגודל של מכולת. החוק לא היה יכול לרסן תופעה זו.

חולשת הסביבה החברתית בתחום המוסר

כיום קיימת דרישה גוברת מתאגידים לגלות אחריות לסביבתם. התפיסה המסורתית של העסק כמוסד למטרות רווח אינה תופסת את כל המרחב, ויש יותר נטייה לכיוון של יחסי גומלין בין העסקים לבין החברה, והחובות הנגזרות מזה. שלא כמו עקרונות השוק, המתבססים על אינטרס עצמי, ההתייחסות החברתית של העסק דורשת התחשבות בטובת הסביבה ואחרים גם אם זה כרוך בריסון עצמי של החברה. המושגים "מעורבות חברתית" ו"מוסר משתלם" משקפים תפיסת סביבה חברתית כתחליף מוסר לתחום העסקים. לפי תפיסה זו מוסר ועסקים אינם הפכים, אלא מסתדרים אחד עם השני. כיום יש מגמה שכדאי להיות מוסרי, כי כך מבטיח העסק את תמיכת בעלי העניין שלו ומחזק את כוחו בשוק התחרותי. כדאי לעסק להיות חברתי, אחרת יאבד את הלגיטימציה שלו לפעול בשוק. יש לשאוף להגיע לחפיפה בין יעדי העסק וצרכי החברה.

השגת הכרה ביכולת העסקים לרסן את עצמם תיתן להם מרחב חופשי בעיצוב אסטרטגיה חברתית שתועיל לטובתם הכלכלית.

אחת החולשות של הסביבה החברתית היא שאין לה כוחות אכיפה. אין מי שיכול לאכוף מחויבויות חברתיות שאינן מעוגנות בחוק. גישה זו טובה כל זמן שהעסק רוצה ויכול לכוון את פעילותו, במקביל למטרות רווחיות של העסק, גם לתועלת החברתית. בזמנים קשים נוטה מטרות חברתיות להישכח, והעסק עובר לשגרה של קרב הישרדות וכל המטרות החברתיות הטובות שלו נשכחות.